

חינוך לחיים

פרשת פנחס

כל מחנך הוא מנהיג שמנהיג את חניכיו כך הוא אב ומחנך, אשר על כן יש ללמוד דרכי מנהיגות. המקום הראשון בתורה שמופיע כי האב הוא מנהיג, נמצא בפרשת ויגש כאשר יוסף הצדיק אמר לאחיו "וישימיני לאב לפרעה", ומפרש האברבנאל 'כי כמו שהאב מנהיג את הבן כן יוסף היה מנהיג את פרעה'.

ישנם שני סוגי מנהיגות. ישנו מנהיג שהוא מנותק מהעם, הוא נמצא למעלה ומכתיב הוראות, וישנו מנהיג שמעורב עם הבריות, ויש לו יחס ידידותי עם הקהל שלו, וכך מבאר הגור אריה: "לחבר ולפטרון, פירוש, מה שכתוב 'לאב', רוצה לומר, שבזה אני אב לו – שאני חבר אל פרעה, ומתוך שאני חבר לפרעה, וכל הנהגתו על ידי כדרך החברים – ומפני זה אני פטרון, רוצה לומר מנהיג, כמו האב שהוא מנהיג את הבן. ולא היה די בפירוש 'לחבר', מפני כי עיקר החברים שישו יחד, ואין רוצה לומר כך כאן, אלא ש'חבר' שבכאן שהיה עושה כל דבר על פיו, שבזה היה נחשב לו פטרון. ומה שהוצרך לומר 'חבר' ולא סגי בפירוש 'פטרון', מפני כי הפטרון הוא מושל על מי שהוא פטרון לו, וכאן לא היה כך – אלא פרעה היה המושל על יוסף לא יוסף על פרעה, אלא שבכך היה פטרון לא מצד שהוא חבר לו, ומפני שהוא חבר לו עושה הכל על פיו".

כאמור, דמותו של המחנך הוא כמו מנהיג, מנהיג שמנהיג אנשים שהולכים אחריו, כך המחנך אמור לנווט את הספינה בידי האמונות. אך בכדי שיהיה אכן מנהיג ראוי, צריך הוא לדעת כיצד להנהיג ולשלב בין החסידים והגבורות, ולחלק את השפע לכולם, זאת על ידי שישתמש במידת הדעת, לדעת כיצד לכלכל צעדיו נכון, וכך מבאר הספר 'עמק המלך' בשער יד פרק כד: "ואומן פדגוג' הוא הדעת המנהיג החסידים והגבורות, כי הוא המחלק שפע לכל, שנאמר במשלי כד 'בדעת חדרים ימלאו', וחדר הוא נטריון חסיד ד"ן ר'חמים, ולכן נקרא פדגוג, פירוש מנהיג".

את ההמשך וההרחבה על מנהיגות, אנו מוצאים בתורה הק' בפרשתנו אצל משה רבינו, כאשר ציווה אותו הקב"ה למנות את יהושע כמנהיג תחתיו, וכך כתוב "ויפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו".

מנהיג צריך לרדת ולדעת דעתו של כל אחד ואחד, ולסבול כל אחד ואחד לפי דעתו, וכמבאר ברש"י כאן: "אלקי הרוחות – למה נאמר, אמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואין דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו". ההגדרה של מנהיג הוא, איש שאינו מושפע מאחרים, אלא יודע טוב בעצמו לאן צריך להוביל את המונהגים שלו, על פיו יצאו ועל פיו יבואו, אך לא להיות כמו אותו מנהיג אשר יוציאם ואשר מביאם בלבד, שמביא ומוציא מבלי שבדק את מה שהאחרים רוצים, רק את ההחלטות עליו להחליט בעצמו, ובד בבד לכך יש לו להתחשב עם רגשות העם,

וכך מבאר ה'כתב סופר' ז"ל: "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם". יש לפרש, דהנה לפעמים בני מדינה מקבלים עליהם מלך אשר על פיו יצאו ויבואו, אבל שמים לפניו נימוסים אשר נחקקו ע"פ חכמיהם וראשיהם, ועד"י יולכם, ואינו יכול לעשות כרצונו וחפצו רק על פי גדולי העם. אבל לא כן חפץ משה שיהיה מנהיג ישראל, אלא שיוכל לעשות כרצונו, שאם יצטרך המנהיג לילך על פי דרכם הם מנהיגים אותו ומוציאים ומביאים אותו. ולכן אמר 'אשר יצא לפניהם' ולא על פי ציווים, אלא 'אשר יוציאם ואשר יביאם', הוא בעצמו יהיה המביא והמוציא, ולא לפי הסכמת הדור ומאוי נפשם. ויש להאריך וק"ל".

ההנהגה אפשרית בשני אופנים, האחת, בלחץ ובכפייה, והשנית בנחת בנועם ובשלוה. המנהיג האמיתי מנהיג את האנשים בנחת, ויותר מכך, המנהיג מרגיל את העם לדרכי נועם. בא וראה מה שפירש רש"י בהושע יא: "ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו וגו' – שלחתי לפניהם מנהיג המרגילים בנחת. קחם על זרועותיו – זה משה שנאמר בו (במדבר יא, יב) כאשר ישא האומן את היונק". הנה כתוב תרגלתי לשון הרגל כי מעלה עצומה יש בכך שהמנהיג מרגיל את המונהגים שלו לעקרונות וליסודות בצורה של הרגלים נכונים וטובים, ולא באופן של הוראות שרירותיים חד פעמיים, אלא להרגיל פעם ועוד פעם בנחת עד שהדברים ייכנסו ללב השומעים.

כאשר האדם אומר את דיבוריו בנחת, הדברים ערבים לשומעין וממילא מתקבלים אצלם הדיבורים ועושים את המתבקש מהם כמו שאמרו חז"ל דברי חכמים בנחת נשמעים וביתר ביאור מבאר לנו הבנייה בן יהודה על ערכין דף יב' האדם שמוכיח או מורה הלכות לאחרים אם ידבר עמהם בנחת יהיו דבריו ערבים להם ואז יהיו נשמעים, וכמ"ש בקהלת ט' דברי חכמים בנחת נשמעים, וכן אמרו בגמרא בשבת ל"ד על שלשה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם וכו' דצריך לממנהיגו בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה, אם יהיה דבורו בנחת רך כקנה וחלק ודק לדבר בניחותא, יהיו דבריו ערבים לשומעין, וממילא יהיו מתקבלים אצלם, ואם ידבר בקושי אין דבריו נשמעים ומתקבלים.

משנה סדורה בדרכי ההנהגה הסביר לנו הכלי יקר בפרשתנו – בכוח ההנהגה ישנם שתי דרכים מרכזיות שיכולים להיות כוח מניע לחנך ולהדריך אנשים שתחת חסות המנהיג. האחת, כוח הזרוע, בחזק ובכפייה. השנית, בדרך של נועם ורוך, בנחת ובהבנה. מנהיג אמתי, משתמש בשתי הכוחות גם יחד, תוך שבוחן בכל סיטואציה את ההתנהגות הנכונה לאותה שעה. וכך מבאר ז"ל "משה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. האחת היא, ההנהגה בתורה ומצוות. השניה היא, ההנהגה המדינית. ועליהם אמר 'אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם אשר יוציאם ואשר יביאם', ומכאן נראה ששתי הנהגות מסר לו.

והנה בחלק של שמירת תורה ומצוות, בודאי שאין שום פשרות ושום ויתורים, וחובה לשמור מכל משמר בכל תוקף ועוז, וכפי שממשיך שם בלשונו: "על ההנהגה שע"פ התורה והמצוה אמר 'אשר יוציאם ואשר יביאם, ויוציאם בעל כרחם משמע... הנהגה לכופם בחזקת היד על התורה ועל העבודה, כמו שהיה למשה היכולת עליהם בשתי ידי, כך סמך שתי ידי על יהושע, לומר שבכל כוחו ימשול בהם לכופם על שמירת התורה, ויוציאם ויביאם בדבר הלכה בכל תוקף ועוז כי אין שייך בזה לומר שמאל דוחה וימין מקרבת, כי חלק גבוה מי יתיר, וזהו הדבר המסור לשתי ידי לומר שבכל כוחו ידריכם בדרך ה'".

בהתנהגות הכללית בכל מה שקשור להנעת האנשים במידות ודרך ארץ ביחסים בינאישיים ובכללות, יש ללכת בנחת ולא בכפייה. על המנהיג להביא את האנשים להנעה עצמית באופן שיעשו את הדברים מעצמם, וכפי שממשיך שם: "אבל על ההנהגה המדינית לתיקון המצב אמר 'אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם', לומר שבנחת ינהלם ולא ילך עמהם בכפייה... שבהנהגה זו לפי שעם קשה עורף הם ודרכם לבעט במנהיגיהם, על כן תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, והוא יצא ויבוא לפניהם והם אחריו ילכו מעצמם ולא כמי שאוחז בידו ומוליכו בחזקת היד". התבוננות מעמיקה בדרכי חבירו

בכל סיטואציה חברתית, ועל אחת כמה בסוגיה חינוכית, יש לנסות להבין את הזולת ואת הגורמים להתנהגותו. יש להשקיע לדעת לחפש זכות במעשיו ולבדוק מהו טבעו והנהגתו, וכפי שמבאר ה'דברי שאול' ז"ל: "מהי המעלה המיוחדת שציינה התורה 'שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד'?" האם הכוונה חלילה שיודע להחניף לכל אדם ולדבר עמו כפי מה שהלה רוצה לשמוע, הרי זה השקר המוחלט בעונותינו הרבים... הפתי, כאשר רואה הוא בחברו דבר שאינו כדרכו, אזי מגנה הוא אותו ומבזהו. אבל האיש המשכיל והנבון, מנסה להבין את הזולת, לחקור ולדרוש מדוע נהג כך, לחפש זכות במעשהו, אולי לפי טבעו והנהגתו ניתן להבין אותו, רק לאחר התבוננות מעמיקה, יכול הוא להוכיח את חבירו על מעשהו, לפי דרכו הוא ולפי מהלך שכלו והבנתו, ואז גם התוכחה מתקבלת יותר.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת פנחס

נראה זוגות של בני אדם ואיך יש השפעה עצומה במעשי בני אדם ובחירתם על גורלם. **הזוג הראשון** – הוא סיפורם של בלק הרשע ופנחס הצדיק. שניהם כיזעו היו נכדים של יתרו, אך בחירותיהם השונות הובילו אותם לדרכים מנוגדות לחלוטין. ההבדל בין שני הנכדים ממחיש את הכח העצום של הבחירה החופשית שלנו, המעשים והבחירות שלנו עוזרים לעצב את גורלנו ועתידנו. פנחס רצה להרוג את זמרי, נשיא שבט שמעון ובתחבולה החביא את הרומח ובא לאהלו של זמרי, וכמובא בחז"ל 12 נסים ונפלאות עשה הקב"ה לפנחס בקנאו את קנאת ה'. פנחס לא ידע שיקראו לו כל הניסים והיה מוכן להקריב את חייו על קידוש ה' ולכן מידה כנגד מידה קיבל 'ברית כהונת עולם' וזכה להיות אליהו הנביא. מהיכן הגיע? מיתרו !! גם בלק בן ציפור היה נכדו של יתרו. ולמה מינו אותו למלך? בגלל רשעותו. כשחזר יתרו לעמו ולארצו, בכדי להראות להם את אור האמת ולקרבתם לעבודת ה'. והצליח יתרו לגייס כמעט את כל בני משפחתו, כולם הכירו באמת והצטרפו אל יתרו מלבד נכד אחד רשע – הלא הוא בלק! אנשי מואב ראו שבלק מרד בסבו ולא חזר בתשובה, ומשום רשעותו עשו אותו למלך עליהם. בלק ופנחס – שני בני דודים – שניהם נכדים ליתרו. מה גרם להבדל התהומי ביניהם??

בלק היה בעל ראייה קצרה, הוא רואה רק את העכשיו, את ההווה. מבחינת המציאות הוא צדק. יתרו זקן, מצטרף לעם שנע ונד במדבר מה יש לו מזה? לצומת זאת לפנחס היה מבט אמיתי, ראייה ארוכה לאחרית הימים, לנצח, על כן זכה לברית כהונת עולם!! נוסף שהשבטים טענו שמקורו ושורשו של פנחס בלתי טהור כי הוא נכדו של יתרו שפיטם עגלים לעו"ז ובודאי נולד עם המידות הרעות של זקנו. לכן חז"ל הדגישו 'פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן' ללמד שהוא מיוחס לאהרן הכהן שאוהב שלום ורודף שלום. ומדוע שלא נסתכל אובייקטיבית על מעשה פנחס? מה מעניין אותי מי היה הסבא? מלמדים אותנו חז"ל שתמיד מחפשים את השורשים, מהיכן הגיע וכו' ואותו רעיון בנות צלפחד שמבקשים נחלה בארץ ישראל והתורה הדגישה 'בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחות בן יוסף' ומדוע מזכירים כל השושלות? להראות שהם כיוסף הצדיק שחיבב את הארץ יותר משאר אחיו וביקש 'והעליתם את עצמותי מזה איתכם'. ותכונת החיבוב שיוסף זרע לפני 5 דורות מתגלה אצל בנות צלפחד. למדנו כל מעשה חיובי שאדם עושה, המעשה לא מקרין רק עליו, אלא על כל צאצאיו למשך שנים רבות.

הזוג השני – שני הנביאים – משה רבינו ובלעם הרשע. בלעם היה נביא לאומות העולם. וכידוע רש"י שמקשה מפני מה השרה הקב"ה את שכנתו על עכו"ם רשע? כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות העולם לומר 'אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב' העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם. ללמדנו מה שאנו יודעים שבלעם היה רשע ובעל מידות רעות, זה תמונה עכשווית, כך היה בלעם כאשר גדל והתפרסם כנביא לאומות, אך מלכתחילה – הקב"ה העמיד לגויים, אכן, נביא כמשה רבינו בדיוק. כי אומנם בתחילת דרכם היו משה רבינו ובלעם שווים בטבעם, ובמדרגתם הרוחנית. לשניהם היו אותן אופציות לצמיחה. שניהם קבלו יכולות והשגות שמימיות, שבכוחן להעלות את האדם למדרגה הגבוהה ביותר שאליה יכול להגיע ילוד אישה. אבל ברבות הימים נפרדו דרכיהם. משה רבינו עלה והתעלה עד שהיה אבי הנביאים, ולעומתו בלעם התדרדר והלך עד שהפך לאבי אבות הרשעים. איך יתכן? כיצד מנקודת פתיחה שווה הגיע כל אחד מהם אל הקצה השונה בתכלית?

סוד אחד טמון – לימוד התורה הקדושה. התורה אינה רק חכמה המחכימה את בעליה. היא חכמה המחיה את לומדיה, התורה, בשונה מכל חוכמות העולם, היא 'חיים לעושה' – היא מרוממת, מדריכה ומגדלת את לומדיה, היא מתקנת ומשפרת את מידותיו והנהגותיו של האדם, ומגדלתו ומרוממתו על כל הברואים! משה רבינו התילה מעלה מעלה בלימוד התורה והפך לאיש אלוקים קדוש, נקי ומזוכך מכל נגיעות גשמיות. ולהבדיל בלעם הרשע, לו לא הייתה תורה, הוא התחנך רק לפי חכמה האנושית והפילוסופית. ומה היה סופו? הוא נפל לתהום הטומאה, התאוה, הכבוד והרשע!!!

הזוג השלישי – מואב בגמ' ביומא פ"ב שתי מעשיות שהתרחשו ביום כיפור בזמנים שונים. הראשון – מעוברת שהריחה ביוה"כ פתבשיל ונתעוררה תאוות העובר אליו, באו לפני רבי ושאלוהו מה לעשות, אמר להם ללחוש באזנה שהיום יום כיפור, ואולי תוכל להתאפק. לחשו באזנה והיא קיבלה את הלחישה והעובר נרגע. קרא רבי על העובר 'בטרם אצרך בבטן ידעתיו' ואכן יצא ממנה רבי יוחנן. המעשה השני – מעוברת שהריחה וכו' ובאו לפני ר' חנינא לשאול מה לעשות וענה גם תלחשו באזנה שיום הכיפורים היום וכו' ולא קבלה את הלחישה ולא פסקה תאוותה. קרא עליה רבי חנינא את הפס' זורו רשעים מרחם' ואכן יצא ממנה שבתאי אצר פירי – שהי מפקיע את שער הפירות ע"י שהיה עוצרם.

שני עוברים – שני וולדות – ושתי דרכים. זה לצומת זה... גם כאן בראשית דרכם, עדיין לא נעכרו במעשיהם, עדיין לא נראה ונקבע ההבדל והשוני ביניהם. ידוע ידעו חכמי ישראל שעובר זה שלט בתאוותיו והאחר לא פסק מתאוותיו. וההבדל זה הלך והתעצם, גדל והתרחב, עד... שברבות הימים, עת כל אחד עומד על דעתו, ועברו עליו שנותיו, ויגדלו הנערים, הוברר הדבר למפרע. שניים נכנסים לתלמוד תורה וכלפי חוץ נראים כדומים זה לזה, כשני חברים שלא יפרדו, ורק אחרי שנים ארוכות נפרדים דרכיהם, האחד יוצא להוראה והאחר... מיושבי קרנות המאבד עולמו בידיים. ואם יש את נפשך לדעת מדוע זה עלתה בידו וזה לא צלחה דרכו? דע!! כי בשורשם כבר נפרדו, עוד בשחר ילדותם, זה ידע להלחם בתאוותיו וזה לא!!! כי לכל אדם יש מלחמה בין הגוף לנשמה, אולם בידינו ניתנה ההכרעה למי מהם למסור את ההגה של כוחותינו ומעשינו באותו רגע!!

'כי ישרים דרכי ה' – וצדיקים ילכו בהם – ופושעים יכשלו בהם' – לכל אחד יש בחירה חופשית כדברי הרב דסלר – 'לא שייך לתת מכשול לפני הבורח. המכשול' שבבחירה הוא הפשיעה של הבורח, והבחירה לבדה היא הקובעת מיהו הצדיק ומיהו הפושע שהולך אחרי רצונותיו ואחרי שרירות ליבו. הפושע מקבל אותם הכלים ממש כמו הצדיק – כל הכלים של הסייעתא דשמיא וכל אחד ואחד משתמש בכל כלי, היינו בכל אשר ישיג בחושיו ובשכלו, אלא שהצדיק משתמש בהם לעליה, והפושע משתמש באותם הכלים לירידה – צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם'. לכולם נתנו כוחות – הכח בידיים שלכם לבחור – ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו!!!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com